

Hükümlülerin Ceza ve “Serbestlik” Sınırında Elektronik İzleme Yöntemine Dair Anlatıları

The Convict Narratives on the Electronic Monitoring at the Boundary of Punishment and "Liberty"

Bahar ÖZKAN* Gönül DEMEZ**

Öz: Günümüz ceza yöntemlerinde disipline eden, bedene müdahale eden ve Foucaultcu anlamda kapatma tarzı anlayışlardan suçluların gündelik hayat içerisinde denetlendiği ve rehabilite edildiği bir anlayışa doğru değişim görülmektedir. Ceza pratiklerindeki bu değişimi, gözetim olgusunun panoptikondan, post-panoptikona doğru dönüşümüyle açıklamak mümkündür. Denetimli serbestlik programlarında cezalandırma yöntemi olarak faaliyet gösteren elektronik izleme sistemleri, teknolojik dönüşümlerle beraber yeni gözetim tekniği haline gelmektedir. Çalışmanın amacı da gerçekleşen bu toplumsal değişimlerin ceza uygulamalarındaki görünümünü tartışmaktır. Araştırmada elektronik kelepçenin toplumsal dinamiklerle ve gelişmelerle olan ilişkisi açıklanmaktadır. Elektronik kelepçe uygulamasında ise hükümlülerin kontrol ve denetimi söz konusu olduğu kadar gündelik hayatın içerisindeki gözetim pratiklerini de etkileyen ve tanımlayan bir boyutu içermektedir. Bu bağlamda çalışmada elektronik kelepçe cezasının özel alan ve kamusal alan boyutlarındaki görünümünü tartışmak amacıyla elektronik kelepçe uygulamasına tabii hükümlüler ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasında hükümlülerin elektronik kelepçe cezasına dair anlatılarından hareketle, bu cezanın aile, beden, gündelik hayat, özel alan ve kamusal alan, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla toplumsal hayattaki deneyimleri tartışılmaktadır.

Abstract: In today's punishment methods, there is a change from disciplining, interfering with the body and Foucauldian way of confinement to an understanding in which criminals are supervised and rehabilitated in everyday life. It is possible to explain this change in penal practices by the transformation of the phenomenon of surveillance from panopticon to post-panopticon. Electronic monitoring systems, which operate as a method of punishment in probation programs, are becoming a new surveillance technique with technological transformations. The aim of this study is to discuss the appearances of these social changes in criminal practices. In the research, the relationship of the electronic bracelet with social dynamics and developments is explained. In the application of electronic bracelet, it includes a dimension that affects and defines the surveillance practices in daily life as well as the controlling and supervising of convicts. In this context, in-depth interviews were conducted with the convicts who were subjected to electronic bracelet with aim of discussing the appearances of electronic bracelet punishment in private and public spheres. Based on the narratives of convicts in the field research about electronic bracelet way of punishment, experiencing in social life are discussed with reference to family, everyday life, private and public spheres, cultural and economic dimensions.

Anahtar Kelimeler: Gözetim, Elektronik Kelepçe, Denetimli Serbestlik, Postpanoptikon, Gündelik Hayat

Keywords: Surveillance, Electronic Bracelet, Probation, Postpanopticon, Daily Life

* Doktora Öğrencisi, Bahar Özkan, Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, zknbhr@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6009-8220

** Prof. Dr. Gönül Demez, Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, gonuldemez@akdeniz.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7418-7598

Bu çalışma TÜBİTAK tarafından desteklenen 1001 kodlu ve 218K151 numaralı “Hükümlülerin Anlatılarında Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Mekânsal Dinamikleri” başlıklı projenin saha verilerinin ilgili bölümlerine dayanmaktadır. Destekleri için TÜBİTAK’a teşekkür ederiz.

Bu makale 218K151 numaralı TÜBİTAK projesinde bursiyer olan Bahar Özkan’ın “Post-Panoptik Gözetim ve Elektronik İzleme: Elektronik Kelepçe Anlatıları” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Akdeniz Üniversitesi Etik Kurul tarafından onaylanan 13.09.2018 tarih ve 122 sayılı Etik Kurul Kararı ile sahadaki çalışmalar yürütülmüş, görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Giriş

Gözetim olgusu geçmişten günümüze çeşitli boyutlarda toplumsal alanda görülmektedir. Geç-modernite ile tanımlanan toplumsal yapıda ise, riskin akışkan ve muğlak bir halde bulunması gözetimin gündelik hayattaki görünümünü bu yönde dönüştürmektedir. Dolayısıyla gözetim pratiklerinde modern kapatma, bireyi disipline etme ve bedeni terbiye etme yaklaşımından¹, toplumsal değişim ve dijital dönüşümle beraber akışkan, muğlak ve tanımlaması güç bir gözetim tarzına doğru değişim görülmektedir². Güncel gözetim tartışmalarında ise, gündelik hayatın daimî gözetimi söz konusu olmaktadır. Gündelik hayat içerisinde gerçekleşen çoğu insani deneyim, aynı zamanda gözetimi de içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca gün içinde gerçekleşen sosyal karşılaşmalar gözetimin sosyal etkileşim boyutunu ifade etmektedir

Gündelik hayatın gözetimi tartışılırken yeni ceza pratikleri somut uygulamalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşılıklı bir gözetim biçiminin olduğu bu sosyal ortamda hükümlülerin cezayı deneyimleme süreçleri de farklılaşmaktadır. Bu bağlamda artık suç ve ceza tartışmalarında gündelik hayat, özel alan, kamusal alan ve kültürel faktörler gibi unsurlar birlikte tartışılır hale gelmektedir. Bu tartışmalardan hareketle, elektronik kelepçe cezasının da post-panoptik gözetim ile gündelik hayatın içerisinde cisimleştiği söylenebilir.

Gözetim olgusu, gündelik hayatın rutin deneyimlerinden biri olduğu için -özellikle elektronik kelepçe bağlamında ve hükümlülerin ifadelerinde- yeni ceza uygulamaları ile ceza ve serbestlik arasında net bir sınırın olmadığı muğlak bir durumu çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda araştırmada ceza ve gözetim temelinde hükümlülerin elektronik kelepçe deneyimleri ve tanımlamaları ayrıca önemli olmaktadır. Hükümlünün bu yeni hayat deneyimini beden, aile, ekonomi, kültür vb. bağlamlarda nasıl anlamlandırıldığı merak konusudur. Ayrıca Türkiye’de yeni bir ceza uygulaması olduğu için hükümlüler açısından anlamı ve işlevsel boyutu da merak konusudur. Bu çerçevede araştırmanın yukarıda belirtilen amaç ve problemlerine bağlı olarak 2020 yılında elektronik cezası uygulanan 5 hükümlü ile görüşülmüştür. Çalışmanın bulguları, ayrıca 2022 yılında tamamlanan “*Post-Panoptik Gözetim ve Elektronik İzleme: Elektronik Kelepçe Anlatıları*”³ başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümündeki tartışmalardan hareketle ele alınmıştır. Ocak 2020 döneminde gerçekleştirilen saha araştırması sürecinde Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne elektronik kelepçeden kayıtlı 79 hükümlü bulunmaktaydı. Saha araştırması sürecinde 4 erkek 1 kadın olmak üzere 5 hükümlüye ulaşılabildiği görülmüştür.

Araştırmanın amacı ve problemlerine bağlı olarak nitel araştırma yöntemleri benimsenmiştir ve çalışma fenomenolojik bir desende tasarlanmıştır. Araştırmada iki ana kategori öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki; ceza ve “serbestlik” sınırında elektronik kelepçe deneyimleridir. Bu kategori altında hükümlülerin elektronik kelepçe cezasına yönelik deneyimleri, elektronik kelepçeyle tanışma deneyimleri, ceza öncesi elektronik kelepçeye yönelik fikirlerinden oluşan alt kategorilerden oluşmaktadır. İkinci kategori ise; gündelik hayat ve elektronik kelepçedir. Burada sosyal hayatları ve boş zamanları, aile kurumu ile birlikte deneyimleri, sosyal damga ve beden rutinleri ve ekonomik deneyimlerden oluşan tartışmaların yürütüldüğü alt kategoriler oluşturulmuştur. Sonuç olarak yukarıdaki tartışmalardan da anlaşıldığı üzere, çalışmanın bütününde bir gözetim ve denetim aracı olarak tanımlanan elektronik kelepçe cezasının politik ve hukuki boyutları kadar sosyolojik temelleri de tartışılmaktadır.

Gözetim Olgusuna Kısa Bir Bakış

Gözetim olgusu gündelik hayatı oluşturan dinamikler ve toplumsal yapının özellikleriyle ilişkilidir. Bireylerin kişisel alanlarının ihlal edilmesinden kamusal güvenliğin sağlanmasına kadar geniş bir alanda gözetim söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda gözetim kavramı tartışılırken siyaset, gündelik hayat, ceza ve beden kavramları da tartışmaya dâhil edilmelidir. Gözetimin toplumsal alanda nasıl görüldüğünü tanımlamak da bu kavram ve olgular ile biçimlenmektedir. Buradan hareketle gözetimin aynı zamanda toplumsal yapıları tasvir eden bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda iktidar ilişkileri ve gözetimi birlikte tartışmak doğru olacaktır. Çünkü iktidar, gözetimin toplumsal alana ve ilişkilere yayılmasının ifadesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca gözetimin tarihsel gelişimine bakıldığında tıpkı iktidar ilişkilerinde olduğu gibi bu toplumsal yapıların karşılıklı geliştiği söylenebilir. Bu doğrultuda

¹ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (İstanbul: İmge Yayınevi, 2017)

² Zygmunt Bauman ve David Lyon, *Akışkan Gözetim*, çev. Elçin Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018)

³ Bahar Özkan, “*Post-Panoptik Gözetim ve Elektronik İzleme: Elektronik Kelepçe Anlatıları*” (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2022).

gözetimin güç ve otorite ilişkileri ile birlikte şekillendiği görülmektedir⁴. Gözetimi kuramsal anlamda tartışan ve geliştiren düşünürlerin başında Michel Foucault gelmektedir. *Hapishanenin Doğuşu* adlı çalışmasında kapatma ve disipline etmeyi tartışırken aynı zamanda panoptik bir gözetimi de açıklamaktadır. Foucault çalışmasında Bentham tarzı hapisane ile gözetimi tartışmaktadır. Burada kuleler içerisinde bulunan gözetleyiciler aracılığı ile bireyin sürekli gözetlendiği mimari bir tasarım anlatılmaktadır. Kule içerisindeki görevliler tüm hücreleri görebilmektedir. Dolayısıyla gözetim her daim gerçekleşme bile gözetleme potansiyeli bulunmaktadır. Bu bağlamda Foucault, bu ihtimalin bile gözetimin içselleştirilmesine ve oto-kontrole sebep olduğunu açıklamaktadır.⁵ İktidarın unsuru olarak gözetimin yayılmasını ve rızaya dönüşümünü de şu ifadelerle açıklamaktadır:

Panopticon'un büyük etkisi buradan kaynaklanmaktadır: tutukluda iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görülebilirlik halini yaratmak. Gözetim altında tutmanın, eylemi itibariyle kesintili olsa bile, sonuçları itibariyle sürekli olmasını sağlamak; bu mimari aygıtın, iktidarı icra edeninkinden bağımsız bir iktidar ilişkisini yaratan ve destekleyen bir makine olmasını sağlamak; kısacası tutukluların bizzat kendilerinin de taşıyıcısı oldukları bir iktidar durumunun içine alınmalarını sağlamak⁶.

Panoptikon olarak tanımlanan bu gözetim biçiminde “normal” ve “anormal” olarak toplumsal ayırıştırma da söz konusu olmaktadır. Bireyin genel toplumsal alanın dışında tutularak disipline ve terbiye edilmesi amaçlanmaktadır. Baştürk'e⁷ göre burada gözetimin temel özelliği mekân ve beden arasında ilişki kurarak gerçekleşen bir denetimin olmasıdır. Gözetimin toplumsal alana yayılmasını panoptisizm olarak tanımlar. Ona göre panoptisizm Foucault'nun somutlaştırdığı panoptik gözetimden farklı olarak, gözetim öncesi yayılan bir söylem ve denetim yaklaşımıdır. Dolayısıyla burada gözetimin kurumsallaşması gündeme gelmektedir. Modernite ile gözetimin kurumsallaşmasına vurgu yapan Dolgun'a⁸ göre, sanayileşme, kentleşme, ulus-devletlerin güvenlik politikaları gibi faktörler gözetim pratiklerinin yerleşikleşmesinde etken olmuştur.

Modernite ile tartışılan yeni risk ortamı, tanımsız ve belirsiz ihtimallere karşı devletlerin mücadele ve denetimine yol açmıştır. Modernizmin sınıflandıran, dosyalayan ve numaralandıran pratikleriyle örtüşen bir gözetim tekniğine dönüşümü görülmektedir. Bu bağlamda yurttaşların yeni teknolojiler ve gelişmelerle beraber gündelik hayat pratikleri gözetimin verisi haline gelmektedir⁹. Gelişmekte olan bu teknolojik ortamda beden ve bilgi, gözetimin yayılmasında etken olmaktadır. Bireyin gözetimin verisi haline gelmesi teknolojinin özneleştirilmesiyle açıklanabilir. Dolayısıyla gözetim beden aracılığıyla bireyi özneleştirirken aynı zamanda gözetimin nesnesine de dönüştürmektedir. Çünkü yeni teknolojiler ile beden üzerinden birçok kişisel veri toplanması daha mümkün olmaktadır. Aynı zamanda hem biyolojik hem de kişisel verilerin kontrol edilebilmesi için toplumsal alanda denetim mekanizmaları geliştirilmektedir. Bu durumda beden, bilgi nesnesine dönüşürken kontrol mekanizmasını oluşturan söylemler ile de gözetlenmektedir¹⁰. Sonuç olarak gözetim olgusunun toplumsal sistem ve yapıların özelliklerine göre görünüm değiştirdiği görülürken; beden gibi gözetimin unsuru olan veriler de farklı biçimlerde cisimleşmektedir.

Post-Panoptik Gözetim ve Gözetimde Dijital Dönüşümler

Yunanlıların iletişimde gerçekleştirdikleri yazılı devrimden sonra medya ve internetin gelişimiyle insan iletişimde köklü bir dönüşüm görülmüştür. Bu dönüşüm, yazılı, sözlü, işitsel, görsel yani tüm iletişim biçimlerinin interaktif bir bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet ve medya ağının gelişimiyle yalnızca gündelik hayatın iletişim yapısı değişmekle kalmamış aynı zamanda bilginin de niteliği dönüşüme uğramıştır. Dilin medyalaşması ve metaforlaşmasıyla oluşan kültürel ve toplumsal değişim, inanç sistemlerinden duygulara kadar etkileşimsel bir biçimde toplumsal yapıya ve bireye sirayet etmektedir. Dolayısıyla internet ve medya ağı insani düşünceden bir işyerinin tasarımına kadar uzanan

⁴ Uğur Dolgun, *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*, (İstanbul: Ötügen Yayıncılık, 2015), 21.

⁵ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 295-296.

⁶ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 297.

⁷ Efe Baştürk, *Gözetimin Soykütüğü: Foucault'dan Deleuze' e Postmodern Bir Arkeoloji*, (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2016), 97.

⁸ Dolgun, *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*, 74.

⁹ Selma Arslantaş Toktaş vd., *Türkiye'de Dijital Gözetim: T. C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi*, (İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği Yayınları, 2012), 36.

¹⁰ Baştürk, *Gözetimin Soykütüğü*, 82.

iletişimin dönüşümünü yansıtan etkileşime sahiptir¹¹. Yeni teknolojilerin artışıyla yalnızca iletişim ve bilginin dönüşüme uğramadığını ayrıca gizliliğin de tehlike altında olduğunu söyleyen Bozkurt¹²'a göre, ilerlemeci paradigmanın özgürlük aracı olarak önümüze sunduğu internetin teknolojik determinist bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. Aksine internetin bireyi gözetleme özelliğiyle özel alanın ve mahremiyetin ihlaline sebep olduğu görülmektedir. Dolayısıyla internetin iddia edildiği gibi özgürlük aracı değil Orwell'ci gözetimin boyut değiştirmiş bir baskı unsuru olarak karşımıza çıktığı iddia edilebilir.

Gözetimin merkezi boyuttan yerel bir özellik kazanmasına vurgu yapan Lyon'a¹³ göre, yeni teknolojilerle beraber bedenleri kayıt altına alan, sınıflandıran ve sürekli bir gözetime tabi tutan ve dolayısıyla denetleyen bir görünüme sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca gözetimin küreselleşmesi gündelik hayatın gözetimine yol açmaktadır. Enformasyona dayalı sınıflandırmalar ile sürekli ve rutin bir gözetimle özel alana dâhil olan bir özellik görülmektedir¹⁴. Bu noktada omniptikon kavramı yeni gözetim tartışmalarında önemli olmaktadır. Omniptikon ile internet ve sosyal medyanın biçimlendirdiği karşılıklı bir gözetim ilişkisini gündeme getirmektedir. Görünür olmanın ve başkalarını izleme durumunun bireyin gündelik hayatına yerleştiği kadar farklı bir personanın da söz konusu olduğu görülmektedir¹⁵.

Gözetimin toplumsal alana yayılması, karşılıklı bir gözetim ve iktidar ilişkisinden bahsedilmesi noktasında post-panoptikon kavramı açıklayıcı olmaktadır. Post-panoptik gözetim kavramı ile tanımlanmak istenen durum gözetimin idari boyutu kadar kültürel bir etkisine vurgu yapılmasıdır: "Gözetim kavramı, tam da bu nedenle 'gözetim toplumu' olarak ifade edilmektedir; çünkü bu tabir yoluyla gözetimin toplumsallaşmasına, tanımlanma ve biçim-olma haline göndermede bulunulabilmektedir. Post-panoptik gözetimin yürütücüleri, şirketler ve özel kurumlardır. Kökeninde ekonomik bir kaygı yattığı söylenebilir. Devletlerin yürüttüğü güvenlik politikalarının da özel kurumlar ve şirketlerin aktör olduğu bir konuma dönüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla gözetimin "özelleşmesi" toplumsal alanın yaygın gözetimine neden olmaktadır¹⁶. Gözetimin panoptik bir boyuttan post-panoptikona dönüşüyor olması iktidar anlayışındaki değişimle de açıklanabilir. Yani panoptik olarak tanımlanan gözetimde sadece seçilmiş kitleler çoğunluğu izlerken; post-panoptikonda çoğunluk da azınlığı yani seçilmiş bir kitleyi gözetleyebilmesiyle somutlanabilir. Geleneksel ve sosyal medya aracılığıyla bilgiyi herkes yönetebilir bir konumdadır. Burada önemli olan nokta bilginin nasıl tüketildiği konusudur. Dolayısıyla medya ve tüketim ilişkisi hem gündelik hayatın gözetimini açıklarken hem de gözetimdeki post-panoptik dönüşümü de tarif etmektedir¹⁷.

Gary T. Marx' göre bireyler ve gruplar hakkında bilgilerin toplanarak yeni teknolojilerle birlikte işlenmesi dijital gözetim olarak adlandırılır. Daha önce de tartışıldığı gibi bu yeni gözetim için belirlenen mekân veya bağlam bulunmamaktadır. Her koşulda gözetim ve gözetimle ilişkili sistemler için veri toplamak amaçlanmaktadır¹⁸.

Cep telefonlarının gündelik hayatta aktif bir rol almasıyla beraber dijital gözetim önemli bir tartışma konusu olmaktadır. Biyometrik metotlarla toplanan veriler bireyin hem gönüllü hem de mecbur kaldığı bir gözetim deneyimine neden olmaktadır¹⁹. Dijital gözetimin oluşturduğu sistemler, filtreler ve algoritmalar, bireylerin ayrı ayrı gözetlenmesinden çok genele yayılmış bir gözetim ortamını tartışmaya açmaktadır. Yani bireylerin gündelik hayatını oluşturan tüm eylemler aynı zamanda dijital gözetimin veri kaynağı

¹¹ Manuel Castels, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, çev. Ebru Kılıç, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), 439-441.

¹² Veysel Bozkurt, "Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu?", Birikim Dergisi 136 (2000): 75-81.

¹³ David Lyon, Gözetim Çalışmaları, çev. Ali Toprak, (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2013), 80-84.

¹⁴ David Lyon, Günlük Hayatı Kontrol Etmek: Gözetlenen Toplum, çev. Gözde Soykan, (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2006), 184-192.

¹⁵ Şakir Eşitti, "Gözetim Toplumunda Sinoptikon ve Sosyal Medya" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013), 92-93.

¹⁶ Tobias Champion, "Are We Living in a Post-Panoptic Society?", <https://www.e-ir.info/2019/04/16/are-we-living-in-a-post-panoptic-society/#:~:text=To%20conclude%2C%20we%20unquestionably%20live,the%20development%20of%20post%2Dpanopticism>, (Erişim 27.06.2022)

¹⁷ Roy Boyne, "Post-Panopticism", Economy and Society 29(2): 285-307 (2000): 301.

¹⁸ Garry T. Marx'tan akt. Sermin Asıl, "Kamu Çalışanlarının Dijital Gözetime İlişkin Algıları: Gazi Üniversitesi" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2017), 62.

¹⁹ Nihal Kocabay Şener, "'Filtre'li Hayatlar Çağında Mahremiyet veya Telefon Mahremiyeti Nasıl Değiştirdi", Doğu-Batı, 86 (2018): 18.

olmaktadır. Dolayısıyla bu yeni gözetimle beraber amaçlı bir gözetimin aksine verilerin her anlamda ilişkili bir şekilde değerlendirildiği durum görülmektedir²⁰

Dijital gözetimin toplumsal alandaki örneklerinden olan suç/risk kontrolü ve elektronik izleme konusuna değinen Patterson’a göre, elektronik izlemenin başta ekonomik ve politik avantajları olsa da ceza sistemlerinin dijitalleşmesi yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir. Elektronik izleme sistemlerinin mantığında sosyal kontrol ve denetim bulunduğu için ceza uygulamalarındaki dijital dönüşüm farklı uygulama anlayışlarına ihtiyaç duymaktadır²¹.

Sosyolojik Perspektiften Ceza ve Elektronik Kelepçe

Eski ceza yöntemlerinin aksine -bireyin bedenine müdahale edilmesi veya toplumsal alandan hariç tutulması- güncel ceza yöntemlerinde bireyin yeniden sosyalleşmesi ve toplumsal uyumu amaçlayan ceza anlayış söz konusudur. Yani “topluma hizmetten, toplum cezasına” doğru bir dönüşüm olduğu söylenebilir. Bu yeni ceza anlayışı ile bireysel değişim kadar toplum ve “suçlu” için fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel vb. dışsal ortamın da düzenlendiği görülmektedir. Yani daha önce gözetim tartışmalarında ifade edildiği gibi bireyin hem gönüllü olduğu hem de kısmen kabullendiği bir rehabilitasyon anlayışı bulunmaktadır. Ayrıca sosyal aidiyete zarar vermemek adına baskı veya zor kullanmadan uzaklaşmaktadır²². Başka bir ifadeyle yeni ceza felsefesinde disipline etme yaklaşımından gözetim altında tutarak suç ve suç riskini azaltmak ve kontrol etmek amaçlanmaktadır. Hükümlünün gözetim altında tutulmasında denetimli serbestlik uygulaması kapsamında bu çerçevede geliştirilen programlar bulunmaktadır.

Denetimli serbestlik ile biçimlenen ceza yöntemlerinde hükümlülerin toplumsal alandan uzaklaştırılmadan gözetim altında tutulması söz konusudur. Denetimli serbestlik ile mevcut suç riskini denetim altında tutmanın yanında suçun ve suça bağlı risklerin toplumsal dönüşümüne dair planlar yapmak amaçlanır. Denetimli Serbestlik Uygulaması Türkiye’de 2006 yılından bu yana uygulanmaktadır. Ancak özellikle Avrupa ve ABD’de 200 yılı aşkın bir geçmişi bulunmaktadır²³. Denetimli serbestliğin sosyal ve toplumsal görünümü şu ifadelerle açıklanabilir:

Denetimli serbestlik kapsamına giren suçlular, sert cezalara karşılık onları toplum içerisinde belirtilen koşullar ile birlikte kontrol altında tutan bazı uygulamalar aracılığıyla bir alternatifle karşılaşılır. Kavram bazı ilke ve değerlerle ilişkisinden dolayı bu alanda sembolik bir öneme sahiptir. Sembolik değeri, insanla ilgili etik değerlerin değişmesi, rehabilite idealinin gelişmesi ve sosyal çalışma alanındaki değerlerin gelişmesiyle ve geçmişle günümüz modern toplumu arasındaki bağlantının kurulmasıyla ilgilidir²⁴.

Yeni ceza yöntemlerinden denetimli serbestliğe dair bu bilgilerden hareketle, hükümlünün gözetim altında tutularak rehabilite edilmesi için uygulanan programlardan biri de elektronik izlemedir. “Elektronik izleme; şüpheli, sanık veya hükümlülerin elektronik yöntem ve araçlar ile toplum içinde izlenmesini, gözetim ve denetim altında tutulmasını sağlayan, mağdurun ve toplumun korunmasını destekleyen, kararların infaz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir”²⁵. Elektronik izleme yöntemlerinden olan elektronik kelepçe, hükümlüyü denetim altında tutma amacı gösterdiği kadar toplumsal risk faktörlerini ele alarak suçu azaltmayı da amaçlar²⁶. Elektronik kelepçe Türkiye’de yeni bir uygulama olduğu için hem biçimsel anlamda hem de uygulama yöntemi olarak az bilinen bir cezalandırma yöntemidir. Bu anlamda elektronik kelepçenin tasviri şu ifadelerle özetlenebilir:

Elektronik kelepçe bir diğer deyişle RF vericiler, radyo dalgaları üzerinden alıcı ünitesine veri ileten sensörlerdir. Üzerinde üç adet algılama sensörleri bulunur. Bu sensörler; vücut, kayış ve hareket sensörleridir. Kelepçe yükümlü tarafından vücuttan uzaklaştırıldığında vücut sensörü, kesildiğinde kayış sensörü, gereksiz

²⁰ Asıl, “Kamu Çalışanlarının Dijital Gözetime İlişkin Algıları”, 63-65.

²¹ Craig Patterson, “Tagging re-booted! Imagining the potenal of victim-oriented electronic monitoring”, Probation Journal 64/3 (2017): 227.

²² Mike Nellis, “They don’t even know we’re there’: The electronic monitoring of offenders in England and Wales”, The Intensification of Surveillance. Crime, Terrorism and Warfare in the Information Age, ed. Kirstie Ball and Frank Webste (London: Pluto Press 2003), 74.

²³ Gönül Demez vd., Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2017), 27.

²⁴ Metin Türkmen, “Ceza Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Ceza Adalet Politikaları ve Denetimli Serbestlik” Mediterranean Journal of Humanities 8/1 (2018): 388.

²⁵ Resmî Gazete, “Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği” <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130305-7.htm> 5 Mart 2013/28578 (Erişim 28.06.2022)

²⁶ Mike Nellis, “The Electronic Monitoring of Offenders in England and Wales: Recent Developments and Future Prospects”, The British Journal of Criminology 31/2 (1991): 168.

yere enerji harcamasını engelleyerek pilin daha uzun süreli kullanılmasını sağlayan hareket sensörü aktif hale gelir. Her bir kelepçe eşsiz bir numaraya sahiptir. Bu numara nüfus cüzdanlarımızdaki T.C. kimlik numarası gibi tektir²⁷.

Elektronik kelepçeye dair sosyolojik yaklaşımlara bakıldığında Patterson²⁸a göre, ceza uygulanma konusunda iki temel yaklaşım görülmektedir. Bunlardan ilki mağdur odaklı iken diğer yaklaşımda ise ceza odak noktada bulunmaktadır. Ancak elektronik kelepçe bu temel paradigmadan farklı işlemektedir. Toplumsal bir yaklaşımla hem mağdurun hem de “suçlunun” bir arada göz önünde bulundurulduğu bir durum söz konusudur. Dolayısıyla bu ceza yöntemiyle toplumsal yapının tüm dinamiklerini ele alan bir köklü değişim görülmektedir. Bu değişim çerçevesinde elektronik kelepçe uygulaması baskı aracı olmaktan çok toplum-birey ilişkiseliliğini ortaya koyan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonucunda da hem hükümlü hem toplum açısından oluşacak risk ve mağduriyetlerin en aza indirilebileceği söylenebilir. Ayrıca elektronik kelepçenin baskı oluşturma ve disipline etme gibi yöntemlerden ziyade veri toplamaya dayalı gözetim yöntemi olduğu iddia edilebilir.

Elektronik kelepçe diğer ceza yöntemlerinden farklı olarak hükümlülerin mevcut sosyal ortamını devam ettirmesini mümkün kılmaktadır. Aile, arkadaş vb. çevresiyle geliştireceği sosyal yaşam hükümlü açısından sosyal ve toplumsal aidiyetin de devamlılığını sağlamaktadır. Genellikle ev hapsi saatleri gece olduğu için hükümlünün gün içerisinde toplumsal alanda bulunma durumunu engellemediği gibi iş ve çalışma durumunu da sekteye uğratmamaktadır²⁹. Diğer yandan elektronik kelepçenin uygulanmasında tüm bireyler aynı şekilde deneyimleyemeyeceği için engelleyici veya zorlayıcı boyutları olduğu da düşünülmektedir. Mattelart’a³⁰ göre, elektronik kelepçede kuralların, sınırların hapisneden farklı olarak hükümlünün kendisi tarafından oluşturulması gerekmektedir. Kural ve sınırlar muğlak bir biçimde olduğu için hapisneden gibi hükümlüyü kontrol edebilecek bir görevli bulunmamaktadır. Elektronik kelepçenin tüm sınırları teknoloji tabanlı sanal karakterlerden oluşmaktadır. Eğer hükümlü bu sanal ortama uyum sağlayamazsa ya da süreci içselleştiremezse yeniden hapisneden ortamına dönmeye de sebep olabilir. Başka bir ifadeyle elektronik kelepçe deneyimi toplumsal alanda tek bir biçimde görülmediği için öngörülen gözetim yöntemi farklı sonuçlara neden olabilir. Dolayısıyla bir ceza uygulaması tartışılırken zaman ve mekân ilişkisini de göz önünde bulundurarak tartışmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Elektronik kelepçe bireyin bedeniyle bütün olması bakımından ve beden hareketliliğini engellediği için biyolojik gözetim yöntemi olarak değerlendirilmektedir;

Biyolojik gözetim çerçevesinde ele alınan E-kelepçe veya Ev-hapsi enformasyon teknolojileri ve bu teknolojileri izleyen gözetim teknolojileri sonucunda tüm yerküre iktidarlar için şeffaf bir hapisneden niteliği kazanmıştır. Bu bağlamda enformasyon gözetimine dayalı toplumsal denetim söz konusu olduğunda “ev” de dâhil iktidarlardan gizlenebilecek tek bir yer kalmamıştır. Biyolojik gözetimin yasal olan ve güvenlik amacıyla birçok ülkede kullanılan bir uygulaması “elektronik künye” sistemidir. Bu yolla güvenlik açısından düşük risk grubunda bulunan ve tehlike oluşturmayan bazı suçlular cezalarını evlerde çekmekte ancak bileklerine takılan elektronik bir künye ile sürekli gözetim altında tutulmaktadır³¹.

Benzer şekilde Nellis³² de alkol ölçüm testleri, elektronik kelepçe gibi biyometrik uygulamaların bedeni hedef aldığı için biyometrik ceza veya gözetim olarak tanımlamaktadır. Bu tür uygulamalarda bedensel etiketler oluşturularak gözetimin devamlılığı sağlanmaktadır. Teknolojiye bağlı olarak hızlı işleyen bir sosyal ortam olduğu için zaman ve mekânın kolay idare edilebildiği bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bülow³³ ise, bu tür uygulamaların bedene müdahaleyi içerdiği için etik bir sorunu ortaya çıkardığını iddia etmektedir. Bu konuda biyometrik gözetim yöntemlerinin hem mahremiyet ihlali hem de

²⁷ Ferhat Elçi, “Elektronik İzleme Sistemlerinin Türkiye’de Kullanımı ve Enerji Analizi”, (Yüksek Lisans Tezi, Şeyh Edebali Üniversitesi, 2017), 27.

²⁸ Patterson, “Tagging re-booted! Imagining the potencial of victim-oriented electronic monitoring”, 234.

²⁹ Anthea Hucklesby vd., “Creativity and effectiveness in the use of electronic monitoring: A case study of five jurisdictions”, Leeds: University of Leeds and Criminal Justice Programme of the European Commission (2016): 4.

³⁰ Armand Mattelart, Gözetimin Küreselleşmesi, çev. Onur Gayretli ve Su Elif Karacan, (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2012), 28.

³¹ Murat Üçer, “Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna Ev’in Kamusal’a Dönüşümü” (Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, 2014), 164.

³² Nellis, “They don’t even know we’re there’: The electronic monitoring of offenders in England and Wales”, 74

³³ William Bülow, “Electronic of Offenders: An Ethical Review”, Science and Engineering Ethics 20/2 (2013), 510.

özel alan ihlalini beraberinde getirebileceği için bunların bir gözetim yöntemi mi yoksa ceza mı olduğu noktasında tartışmalar devam etmektedir.

Elektronik kelepçe uygulaması gündelik hayatın akışında gerçekleştiği için çeşitli sosyal görünümüleri bulunmaktadır. Gündelik hayatın etkileşimsel özelliği nedeniyle elektronik kelepçe cezasıyla karşılaşan bireyler ve elektronik kelepçe takılı olan hükümlüler için olumlu veya olumsuz deneyimler de ortaya çıkabilmektedir. Sosyal karşılaşmalar cezanın faydalı sonuçlanabilmesi için sosyo-kültürel dönüşümün gerçekleşmesini sağlayabileceği gibi hükümlü açısından sosyal dışlanma, damgalanma gibi sorunların da yaşanmasına sebep olabilir. Elektronik kelepçenin sosyal damga boyutunu tartışan Bülow’a³⁴ göre, elektronik kelepçe cezası mekanik işleyen bir uygulama değildir. Cezanın sosyal ve kültürel boyutları bulunmaktadır. Cezanın ve gündelik hayatın bir arada yaşanır olması sosyal damgaya sebep olabilir çünkü elektronik kelepçe aynı zamanda kişinin suç geçmişi olduğunun göstergesi olarak cisimleşmektedir. Dolayısıyla bu durum toplumun kabullerine göre farklı anlamlara gelebilmekte ve sosyal dışlanmayla sonuçlanabilmektedir.

Sonuç olarak elektronik kelepçe cezası tartışılırken hukuki ve teknik boyutları kadar günümüz toplumsal yapısı ve sistemiyle tartışmak yerinde olacaktır. Geç-modernite ile “görünürlük” vurgusu gündelik hayatın akışı kadar ceza uygulamaları gibi makro ve mikro unsurların etkileşimine sebep olmaktadır. Dolayısıyla diyebiliriz ki, birey artık gözetim olgusunu gündelik hayatın odağında deneyimlerken; elektronik kelepçe ile gerçekleşen gözetim pratiği de benzer bir biçimde gerçekleşmektedir. Bu durumda ceza ve gündelik hayatın iç içe geçtiği söylenebilir.

Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri nitel ve nicel olmak üzere iki temel paradigmadan gelmektedir^{35 36}. Çalışmalarda araştırmanın sorunsalı ve amacına bağlı olarak yöntem belirlenmekte ve çalışmalar tasarlanmaktadır. Bu çalışma açısından bakıldığında; elektronik kelepçe cezasını hükümlülerin deneyim ve anlamlandırmaları üzerinden değerlendirmek amaçlandığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Kümbetoğlu’na³⁷ göre, nitel araştırmaların önemi, toplumsalı yansıtan ilişkiler, etkileşimler, anlamlar ve deneyimlerin gizli yönlerini açığa çıkartmakta yatmaktadır. Bunlar aynı zamanda toplumsalı yansıtan önemli unsurlardır. Araştırma hükümlülerin elektronik kelepçe cezasına yönelik deneyimleri üzerinden kurgulandığı için fenomenolojik desende tasarlanmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda bireylerin durum ve olgulara yönelik toplumsalı nasıl inşa ettikleri analiz edilmektedir. Toplumsal olay, olgu ve durumlara yönelik anlamlar, deneyimler gündelik etkileşimler ile önem kazanmaktadır. Ayrıca fenomenolojik araştırmalar katılımcıların deneyimlerine derinlemesine tartışma olanağı sunmaktadır³⁸. Dolayısıyla gündelik hayatta muğlak bir görünüme sahip olduğu iddia edilen elektronik kelepçesine dair deneyimleri derinlemesine tartışmak önemli olmaktadır. Bu amaçla çalışmada hükümlülerin ifadelerinden yararlanılarak elektronik kelepçenin bireysel, sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerini derinlemesine analiz etmek amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada tüm ceza yöntemlerinin toplumsal anlamda pek çok dinamiği göz ardı etmeden ele alınması gerekliliği göz önünde bulundurulmakla birlikte elektronik kelepçenin gündelik hayat içerisinde devam eden bir durumu gündeme getirmesi nedeniyle bu dinamikler ayrıca önemli olmaktadır. Dolayısıyla elektronik kelepçenin sosyal, kültürel, mekânsal, ekonomik vb. birçok toplumsal dinamiklerini tartışabilmek için çalışmada nitel olarak tasarlanmış ve yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Veriler 218K151 numaralı “Hükümlülerin Anlatılarında Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel, Mekânsal ve Ekonomik Dinamikleri” başlıklı TÜBİTAK tarafından desteklenen projenin yürütüldüğü alan araştırmasından elde edilmiştir. Saha Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğü olup, 2019-2021 yılları arasında çalışmalar yürütülmüştür. Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne madde bağımlılığından gelen ve aynı zamanda elektronik kelepçe takılı hükümlülerle görüşülmüştür. 2020 Ocak ayında Antalya Denetimli Serbestlikte elektronik kelepçeye kayıtlı olan 79 hükümlü bulunmaktaydı.

³⁴ Büllow, “Electronic of Offenders: An Ethical Review”, 511-512.

³⁵ Keith Punch, Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, çev. Dursun Bayrak, H Bader Arslan ve Zeynep Akgüz (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016).

³⁶ W Lawrence Neuman, Toplumsal Araştırma Yöntemleri, çev. Sedef Özge (Ankara: Yayınodası Yayıncılık, 2014).

³⁷ Belkıs Kümbetoğlu, Niteliksel Araştırmalarda Analiz (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2020), 75.

³⁸ Mehmet Can Çarpar, “Sosyolojide İki Niteliksel Desen: Fenomenolojik ve Etnografik Araştırma”, The Journal of Social Science 4/8 (2020), 696.

Hükümlüler elektronik kelepçe cezasıyla iş, okul, aile gibi gündelik hayatlarına devam edebilmektedir. Hükümlüler elektronik kelepçe takıldıktan sonra “normal” hayatlarına devam ettikleri için denetimli serbestlik müdürlüğüne çok sık gelmemektedirler. Bu sebeple çalışma kapsamında 5 elektronik kelepçeli hükümlüye erişilebilmiştir. Ulaşılan ve görüşme yapılan katılımcılardan 4’ü erkek 1’i kadındır.

Elektronik kelepçe, hükümlülerin toplumsal alanda yeniden sosyalleşebilmesini de hedefleyen ceza ve denetim yöntemi olarak uygulanan bir programdır³⁹⁴⁰⁴¹. Bu bağlamda araştırmanın verileri analiz edilirken hükümlülerin ceza ve denetim deneyimleriyle birlikte elektronik kelepçe ile gündelik hayat deneyimlerine odaklanılmaktadır. Verilerin analizinde hükümlülerin elektronik kelepçeyi nasıl deneyimledikleri kadar ceza yöntemine yönelik algı ve anlamlandırmalarını da görebilmek amaçlanmaktadır.

Hükümlülerin Ceza ve “Serbestlik” Sınırlarında Elektronik Kelepçe Anlatıları

Elektronik kelepçe hükümlünün belirli saatler dışında sosyal hayatta “serbest” olabildiği bir ceza ve gözetim yöntemidir. Hükümlünün bedenine acı vermeden, zor ve baskı olmadan uygulanan bir yöntem olsa da çeşitli sosyal görünümüleri bulunmaktadır. Bu sosyal görünümeler hükümlülerin cezayı deneyimleme ve anlamlandırma biçimini etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda post-panoptik bir gözetim ve ceza olarak tanımlanmak istenen elektronik kelepçenin hükümlüler açısından tutum ve değerlendirmeleri önemli olmaktadır. Dolayısıyla araştırma sırasında hükümlülere elektronik kelepçeye dair düşünceleri sorularak bu ceza yöntemine yönelik algıları, anlamlandırmaları tartışmak hedeflenmiştir.

Denetim sürecini detaylı tartışabilmek için hükümlülerin elektronik kelepçeye dair önceki bilgileri merak edilmekteydi. Çünkü elektronik kelepçe hükümlünün belirli bir süre sosyal hayatında yer edecek yeni ve farklı bir cisim olarak bulunmaktadır.

Yok filmlerde hiç görmedim, bir arkadaşım vardı benim hani kelepçe olduğu söyledi ama ne olduğu bilmiyordum. Ben normal kelepçeden bahsediyor sanıyordum ve hiç görmedim hayatımda ilk defa görüyorum. Hani internetten falan da bakmamıştım. İlk defa ama bir şeyi yok yani. K1(Kadın, 25 yaşında, evli, bir çocuğu var)

K1’in ifadesinden anlaşıldığı üzere elektronik kelepçe hükümlü açısından yeni bir durum olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla hayatına adapte etmesi gereken sosyal bir süreç olduğu söylenebilir. Gündelik hayat ritminin de bu bağlamda biçimlendirilmesi söz konusu olabilir. Ancak elektronik kelepçe her hükümlü için yeni bir durum olmayabilir, herkesin süreci farklı deneyimlediği saha bulgularından hareketle söylenebilir. Daha önce suç geçmişi olan ya da sosyal çevresinde suçla ilişkili olan hükümlülerin daha farklı biçimlerde hayatlarına dahil ettikleri görülmüştür;

Ben takmazlar diye tahmin ettim, taktılar. Çünkü ben çıkmadan bir arkadaşım çıkmıştı açıkta konferansla görüşüyorduk. Açıkta sonra da konuşuyorduk aradım yani dedi kelepçeyi takmadılar dedi herhalde yoğunluk mu ne var dediler. İyi dedim güzel olur demiştim yani çıktık, bize taktılar K5 (Erkek, 28 yaşında, evli, bir çocuğu var)

Hükümlünün sosyal çevresi aracılığıyla elektronik kelepçeye dair bir bilgisi olduğu görülmektedir. Ayrıca bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, hükümlünün yaşam alanında suç ve ceza olgusu daha önce deneyimlendiyse tecrübelerinden kaynaklı olarak cezayı deneyimleme biçimi farklı olmaktadır. Bu doğrultuda yaşam ritmini de hiç deneyimlemeyene göre, daha farklı dinamiklerle etkilemektedir.

Evin artık hükümlüler için özel alan ve mahrem olma durumu net değildir. Hem bir ceza uygulama alanı olurken aynı zamanda aile ve özel hayatın da devam ettirilmesi gereken akışkan bir görünüme dönüşmektedir. Ayrıca ceza uygulayıcıları tarafından da artık evin kamusal bir alan olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. Bu bağlamda hükümlüler ceza infaz kurumundan “serbest” bir yaşama dönseler de mahremiyet ve özel alanlarının denetimde olmasının söz konusu olduğu söylenebilir. Kısaca elektronik

³⁹ Cafer Erdem Umudum, “Denetimli Serbestlik Bağlamında Elektronik İzleme”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019).

⁴⁰ Ziya Koç, “Elektronik İzleme ile Hapis Cezasının Konutta Çektirilmesi” Ankara Barosu Dergisi 2 (2013).

⁴¹ Necmettin Döldöş, Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinde Elektronik İzleme, (Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, 2018).

⁴² Gönül Demez vd., “Gözetim, Beden ve Gündelik Hayat: Bir Cezalandırma Yöntemi Olarak Elektronik İzleme”, Bedenin Sosyolojisi: Gündelik Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tibbileştirme ve Dijital Gözetim, ed. Gönül Demez, Meral Timurturkan ve Cihan Ertan, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2020), 13-32.

kelepçenin uygulandığı diğer ülkelerde de gerçekleşen etik tartışmalar yukarıdaki ifadeler ile bu çalışmanın da merak konusu olmaktadır.

Hükümlüler elektronik kelepçe cezasına genellikle belirli süre cezaevinde kaldıktan sonra da dahil olabilmektedirler. Bu doğrultuda tekrar cezaevine dönmek için çeşitli taktik ve stratejiler geliştirdikleri görülmektedir;

Ben şu an 8’de giriyorum, 9’da başlıyor şeyim ama bir sakatlık olmasın diye 8’de giriyorum eve. K2 (Erkek, 36 yaşında, bekar)

Dubleks olduğu için çekmiyor. Bağırıyor değişik bir biçimde “hı hı” yapıyor. Aaa ayağımı bazen öyle yapıyorum buzdolabından bir şey alacağımda ayağımı ileri atıyorum, tek ayakla bir şeyler almaya çalışıyorum buzdolabından. K1(Kadın, 25 yaşında, evli, bir çocuğu var)

Hükümlülerin ifadelerinde görüldüğü gibi denetim sürecinin olumsuz yönde etkilenmemesi için hükümlüler kendi hayatlarını o doğrultuda biçimlendirmek veya taktik geliştirme eğilimi gösterdikleri görülmektedir. K1’in ifadeleri Goffman’ın⁴³ gündelik hayattaki performanslar tartışmalarıyla yorumlanırsa elektronik kelepçe sürecinde aç kalmamak için buzdolabını açarken (katılımcının iddiasına göre: evi iki katlı olduğu için sistem belirli bir bölgeyi tanımamaktadır ve uyarı vermektedir) ayağını farklı yöne atması gündelik hayatın sürdürülebilmesi için geliştirilen taktik olduğu kadar ceza deneyimiyle oluşturulan performans olarak da değerlendirilebilir.

Bu haksızlık değil yani adamlar sana ille de denetime çık demiyor. Ya yat cezanı bitir orda ya da gel bizim şartlarımızda dışarıda dur. Biz de yani mecburuz ailemizin yanında olmak için yani zor olsa da çekecez. K5 (Erkek, 28 yaşında, evli, bir çocuğu var)

Yukarıdaki katılımcının ifadesinde cezaevi ve elektronik kelepçe arasında yani “içerisi” ve “dışarı” olarak iki seçenek görülmektedir. Buradan hareketle hükümlünün yaşam alanları içerisinde bir tercih yapmasının söz konusu olduğu görülmektedir. Cezaevinin zorlu şartları karşısında elektronik kelepçenin “ya yat cezanı bitir ya da bizim şartlarımızda dışarıda dur” söylemiyle bilinçli bir şekilde kabullenme eğilimi görülmektedir. Dolayısıyla hükümlü için cezaevi ve kelepçe veya serbestlik ve ceza arası akışkan bir sosyal ortamın var olduğu iddia edilebilir. Diğer yandan hükümlüler elektronik kelepçe tedbiri sürecinde sosyal ve bireysel problemler yaşayabilmektedir;

Ben o gün aslında hiç gitmicektim böyle sinirliydim, yakayım dedim. Uyarı hakkım kalmamış çünkü sonra bir vazgeçtim. [...] Bir çıkışı görsem. Geçecek biliyorum ama insana geçecek gibi geliyor. Ya da insan arada birine böyle şey bakıyor küçük de olsa bir nefes almak, mutlu olmak hani sürekli şimdi ben bir aydır bu moddayım. Hani ne kadar yorulduğumu anlamışsınızdır zaten. K3(Erkek, 32 yaşında, bekar)

Katılımcının yukarıda verilen cümleleriyle elektronik kelepçeye dair kişisel tepkilerini anlatan hükümlü için çaresizlik, umutsuzluk gibi problemlerle dolu hayatında bu cezayı anlamlandırmaya çalıştığı görülmektedir. Bu durum aynı zamanda elektronik kelepçenin amaçlarından olan hükümlüyü topluma kazandırma ve yeniden sosyalleştirme işlevi bağlamında yeniden düşünülmesi gereken bir durum gibi gözükse de sonuçta bir ceza olduğu ve belirli koşullar içerdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca toplumsal riski azaltmak ve hükümlüyü gözetim altında tutmak için uygulanan elektronik kelepçe uygulamasında yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere hükümlü açısından farklı değerlendirilebilmektedir:

Yine sıkıntı değil ben hani diyorum ya kesinlikle itiraz etmiyorum en azından çocuğum yanımda. Ama gereksiz geldi burada olması. Benim için gereksiz ya bir yere çıkmıyorum ki. [...] Ben öyle dışarısını pek seven bir insan olmadığım için hani gece özellikle dışarı çıkmayı sevmediğim için benim için değişen bir şey olmuyor. K1(Kadın, 25 yaşında, evli, 1 çocuğu var)

Elektronik kelepçeye dair hükümlülerin tutumları merak edildiğinde olumlu ve olumsuz olarak iki şekilde tanımlanmıştır. K1 elektronik kelepçenin kendisi için çok gerekli olmasa da sorun teşkil etmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla K1’in evli ve çocuklu olması yani annelik kimliğinin bu noktada motive eden durum olduğunu düşündürmektedir.

Hep vardiyalı çalıştığım için önceden bir düzen olduğu için hani kelepçenin bir faydası olmadı. Ha şöyle bir şey oldu ister istemez düzenli bir şeyin oluyor iş bulsam belki daha güzel olur. Mesela 9-5 arası iş 7,5 bulsam, hani 5’le 7 arası imzama atıyorum, bir kahveni içerim evime giderim. O düzen belki hayata iyice adapte eder.

⁴³ Erving Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, çev. Barış Cezar, (İstanbul: Metis Yayınlar), 2016.

Ama hani tek başına bir işe yaramıyor yani bu açıkçası. Belki bir hırsızın engeller [...] K3 (Erkek, 32 yaşında, bekar)

Hükümlünün kent ve mekân deneyimine dair ifadeleri de dikkat çekmektedir. Katılımcının kentsel alandan uzaklaştığı görülürken; ev ve denetimli serbestlik arasında kısıtlı kalarak kentsel dışlanmayı gündeme getirmektedir. Hükümlüler bu uygulamanın cezanın bir uzantısı olduğunu yoksayıp normal yaşama devam edememelerini sorun olarak dile getirmektedirler.

Diyorum ya 3 sene denetim dese hani hiçbir şey demem yani neden demem. Gelir her gün bile 3 sene her gün imzaya bile giderim. Benim hiç zoruma gitmez, hiç imzama bile kaçırmam. K1(Kadın, 25 yaşında, evli, 1 çocuğu var)

Yukarıdaki katılımcının ifadesinde ceza infaz kurumu ve elektronik kelepçe kıyaslaması olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda denetimli serbestlik programları ve elektronik kelepçenin cezaevine kıyasla daha idare edilebilir bir süreç olduğu anlamı çıkmaktadır. Ayrıca katılımcı görüşmenin devamında şöyle bir açıklama yapmıştır; “Ben geleceği görmüş olsaydım ve şöyle bir çocuğumun olacağını bilseydim eğer hiçbir şeye bulaşmazdım” K1(Kadın, 25 yaşında, evli, 1 çocuğu var). Görüldüğü üzere hükümlünün annelik kimliği ve sorumluluk duygusu ceza deneyiminde motive edici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile kurumu ve elektronik kelepçe ilişkisi daha sonra tartışılacaktır ancak bu ifadeden hükümlülerin sosyal çevresi veya aile dinamikleri ceza deneyiminde işlevsel bir etken olmaktadır. Ayrıca annelik veya babalık kimlikleri de hükümlünün denetim sürecini aksatmadan bitirmesine veya suçla arasına mesafe koymasında etken olabilmektedir.

Gündelik Hayatın Akışında Elektronik Kelepçe Deneyimleri

Çalışmada hükümlülerin elektronik kelepçe deneyimlerine odaklanılırken önceki bölümde cezaya yönelik anlamlandırmaları ve deneyimlerine yer verilmişti. Bu bölümde de elektronik kelepçe programı sürecinde gündelik hayat deneyimlerini tartışarak ceza sürecinde biçimlenen sosyal ortam sorgulanmaktadır. Bu bağlamda beden, gündelik hayat, boş zaman perspektifinden elektronik kelepçe cezasının sosyolojik değerlendirilmesini yapmak amaçlanmaktadır.

Elektronik kelepçe cezası hem kültürel hem de zaman, mekân ilişkisinden kaynaklı olarak çeşitli olumlu veya olumsuz durumlara neden olabilmektedir. Özellikle trafik sebebiyle işe yetişme, denetim saatleri içerisinde eve yetişme stresleri özel alana yüklenen anlamı etkileyerek ev stresi yarattığı gibi çalışma durumunu da etkileyebilmektedir⁴⁴. Diğer yandan hükümlülerin gündelik hayatlarında gerçekleştirdiği deneyimler, yeniden sosyalleşmede yeni anlam ve ifadelere dönüşebileceğini de göstermektedir. Bu bağlamda gündelik hayat rutinlerinin ve beden alışkanlıklarının elektronik kelepçeye göre biçimlendirilmesi aynı zamanda denetleyici ve iktidar mekanizması gibi işleyen bir özelliğe sahip olduğunu da göstermektedir⁴⁵. “Gözetim-kontrol aracı olarak da elektronik kelepçe, gündelik hayatın her alanında hatta mahremiyetin ve özelin en biricik alanı olan evde dahil disipline etmeye, denetlemeye devam etmektedir”⁴⁶. Dolayısıyla hükümlülerin elektronik kelepçeye dair gündelik hayat deneyimlerini ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları tartışmak önemli olmaktadır.

Aile Kurumu ve Elektronik Kelepçe

Elektronik kelepçe programı, aile hayatı ve cezanın bir arada deneyimlendiği süreci gündeme getirmektedir. Aile genel olarak özel alan ve mahremiyetin bir simgesi olsa da burada kamusal bir özelliğe dönüştüğü iddia edilebilir. Dolayısıyla elektronik kelepçe tartışılırken ailenin cezaya yönelik tepkileri ve onların cezayı deneyimle biçimleri önemli olmaktadır;

Etkilemez mi tabi yani hani benim kadar onları da etkiliyor yani markete bile çıkamıyor. [...] Ya arkadaş pek değil de hani ben genelde aile içinde yani. Kayınvalidelere bile gidemiyorum yani. Mecbur onlar gelmek zorunda kalıyor, kayınbabam hani çalışıyor ...sürekli hani haftada 1 kere, 2 kere geliyor... Hani kayınvalidemgilde araç olmadığı için onlar gelemiyor bize. Görüşemiyoruz yani, bir pazar günleri gündüz işte götürüyorum ben. Akşamüstü geri dönüyoruz yani. K5 (Erkek, 28 yaşında, evli, 1 çocuğu var)

Erkek olan katılımcı eşinin ondan ayrı dışarı çıkamadığını vurgulayarak geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarına göndermede bulunmaktadır. Katılımcının ifadesinden hükümlünün aile hayatının

⁴⁴ Nilay Pekel Uludağlı, “Hükümlülerin Denetiminde ve Topluma Kazandırılmasında Yeni Bir Yöntem Olarak Elektronik İzleme” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 61/4 (2012): 1354-1355.

⁴⁵ Demez vd., “Gözetim, Beden ve Gündelik Hayat: Bir Cezalandırma Yöntemi Olarak Elektronik İzleme”, 16.

⁴⁶ Özkan, “Post-Panoptik Gözetim ve Elektronik İzleme: Elektronik Kelepçe Anlatıları”, 77.

kısıtlandığı, olumsuz etkilendiği vurgulanmaktadır. Ancak burada yine bir ceza olarak algılanması gereken uygulamanın serbestlik gibi algılanıp şikâyet konusu edildiği görülmektedir. Bu durum ise hükümlülerin suç- ceza ilişkisi konusundaki algılarının göstergesi olarak okunabilir. Yine de bu algı hükümlülerin aile bağları veya kültürel ve ekonomik özellikleri ile değişiklik gösterebilmektedir. K5’in ataerkil aile yapısı, eşinin kendisi olmadan sosyal hayatına devam edememesi ve ekonomik koşullar sebebiyle diğer aile üyelerinin de bir araya gelememesi durumun sosyal dinamiklerine örnek olmaktadır. Hükümlü olmanın mahrem ve aile ilişkilerine dair etkilerini anlatan katılımcını ifadeleri başka bir ailevi durumu gündeme getirmektedir:

Utaniyorlar, üzülüyorlar ama kelepçe bittiği zaman evden ayrılmamı istiyorlar. Şimdi ben kelepçeden dolayı durmak zorundayım, şimdi beni uğraştırmayın ikamet bul et falan. Şimdi çalışmadığım için destek alamıyorum eve o yüzden sorun yaşıyoruz. K3 (Erkek, 32 yaşında, bekar)

Onlar da benim gibi dışarda olmama seviniyorlar yani cezaevinde olmandan iyidir diyorlar. En azından akşamları yanımızdasın diyorlar. Onlar zaten kelepçeye herhalde en çok sevinen onlar oldu yani. K5(Erkek, 28 yaşında, evli, 1 çocuğu var)

Elektronik kelepçenin bazı durumlarda sosyal damgaya ve dışlanmaya sebep olabileceği daha önce belirtilmişti. K3’ün ifadesinde de görüldüğü gibi aile üyeleri elektronik kelepçe ve buna bağlı gelişen ekonomik sorunlara tepki göstermektedir. K5’in ailesinin tepkisi tam tersi olarak başka bir tartışmayı içermektedir. Aile üyeleri bir arada kalmanın bir aracı olarak elektronik kelepçeye olumsuz tepki vermemektedir. Burada toplumsal cinsiyete dair yorum yapmak mümkündür. Erkek olan yükümlü kelepçeden dolayı akşamları dışarıya çıkamamasına en çok eşinin sevindiğini ima etmektedir. Dolayısıyla aile kurumunun bir arada olması için elektronik kelepçenin kadın olan eş tarafından kabul edilebilir bir uygulama olarak anlamlandırıldığı iddia edilebilir.

Elektronik Kelepçe ve Yeni Sosyal Hayat

Elektronik kelepçe hükümlünün hem bedeninde hem de sosyal alanında gündelik hayatından ayrılmaz bir bütün olarak taşınan bir durum yaratmaktadır. Bu sebeple araştırmada hükümlülerin sosyal hayat pratiklerinin hem koşulları bağlamında hem de kültürel dinamiklerini görebilmek adına tartışma derinleştirilmiştir:

Engellemiyor yani 10’dan sonra gece 10’dan sonra. İnsanlar bana gelebiliyor madem gece 10’dan sonra ben çıkacağıma insanlar bana gelsin. Madem o kadar değerliyse insanlar bana gelsin. K1(Kadın, 25 yaşında, evli, bir çocuğu var)

İster istemez etkiliyor çünkü bir misafirlğe bile gidemiyorum. İşten geliyorum saat 7’de duş aldım, yemek yedim derken saat 8 buçuk oluyor. Ee zaten ayağымda kelepçe var bir yere çıkamıyorum yani. O, o bakımdan etkiliyor yani. K5(Erkek, 28 yaşında, evli, bir çocuğu var)

K1’e göre elektronik kelepçe sosyalleşme pratiğini olumsuz etkilememektedir. Ev hapsi saatleri gece olduğu için durumun engelleyici bir etken olmadığına vurgu yapmaktadır. K5 ise tam tersi olarak sosyal hayatını olumsuz etkilediğine vurgu yapmaktadır. İş ve ceza arasında geçen bir günden sonra sosyal hayatın mümkün olmadığı görülmektedir. Ancak bu iki ifadenin birbirinin zıttı olduğu dikkate alınır, elektronik kelepçe ve sosyal hayat durumu toplumsal cinsiyet rollerine göre farklılık gösterdiği iddia edilebilir. Kadın katılımcı, akşam dışarı çıkmanın çok da önemli olmadığı ifade ederken; erkek katılımcı akşam kendisine ayıracak vaktinin olmadığından şikâyet etmektedir. Dolayısıyla elektronik kelepçe farklı deneyimlere sebep olan bir uygulamadır. Bu sebeple hükümlülerin bireysel dinamiklerine göre uygulanmasının daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Gün içinde dolaştığım yerler mahalledeyim ben yani. Bazen işten geldiğim zaman yani öyle yani 10, 15 dakika mahallede duruyorum öyle gidiyorum. Bazen de yani hiç çıkamıyorum yani haftada 1,2 kere 10 15 dakika bizim orda hani bir Playstation dükkânı var arkadaşımın orası, mahalleden arkadaşlar geliyor akşamları oraya oturuyorlar muhabbet için. Akşamları bazen uğruyorum 15 dakika oturuyorum, eve geçiyorum bazen gitmiyorum. K5 (Erkek, 28 yaşında, evli, bir çocuğu var)

Boş vakit elektronik kelepçe ile yeni gündelik hayat deneyiminde merak edilen bir konu olmaktadır. Katılımcının boş vakit olarak tanımladığı zaman dilimi 15 dakika ile kısıtlı olduğu görülmektedir.

Elektronik kelepçe üzerine hükümlülerle görüşmeler yapılırken en çok vurgu yaptıkları konu ekonomik sorunlar olmaktadır. Denetim sürecinde meydana gelen saat kısıtlaması ve ev hapsi istihdam edilme, daha iyi iş bulma, ekstra işler yapma gibi olanakların kısıtlandığı vurgulanmıştır. Ayrıca elektronik

kelepçenin görünür bir ceza olmasına dikkat çeken hükümlüler iş yeri, eğlence, seyahat gibi sosyal ortamlarda bulunmaktan kaçındıklarını ya da olumsuz karşılandıklarını ifade etmişlerdir.

Bazı işyerleri almıyor kelepçeyle çoğu yer tabi gördükleri zaman soruyorlar. [...] Yok saatleri uymuyor. Yani şimdi ben gece 10'da evde olmam lazım 8'de çıkmam lazım. İnsanların o şeyine uymuyor benimki de. Hani bir iş buldum 9-6, onu da eşim buldu zaten. Eşimin iş yerine yakındı, patronu bulmuş öyle bir şey dedi lokantada. Hani servis yapacaksın dedi, günlük 80-100 lira alırsın demişti. İşte ona başlıyım dedim. Ertesi gün işe başlıcam, cezaevi kâğıdı geldi 6 ay dedim gidemiyoruz dedim yapacak bir şey yok. K1(Kadın, 25 yaşında, evli, bir çocuğu var)

Yani normalde bizim çekici işi gece-gündüz. Zamanı belli olmayan bir iş. Ondan sıkıntı oluyor. K4(Erkek, 40 yaşında, bekar, iki çocuğu var)

Şimdi iş bulamıyorum yani bulabileceğim yerler şu an bir mesleğim olmadığı için hani kafeler, barlar ya o yüzden şimdi olanlar akşam, akşam çıkamıyorum. K3 (Erkek, 32 yaşında, bekar)

K1'in belirttiği gibi elektronik kelepçenin hükümlüler için oluşturduğu sosyal kimlik, iş bulma sürecini etkileyebilmektedir.

Elektronik kelepçenin toplumsal alanda görünür olması, hükümlüler açısından çeşitli sorunları gündeme getirmektedir. Sosyal karşılaşmalar sırasında alınan geri bildirimler, ceza sürecinin de farklı deneyimlenmesiyle sonuçlanabilir.

Kış olduğu için şu an etkilemiyor yazın mutlaka etkilicek ama kışın etkilemiyor. Yazın hiç mi bir yerlere gitmicez. K5(Erkek, 28 yaşında, evli, bir çocuğu var) Ayakkabı giyerken biraz o sadece. Şortu yani giyemicem yapacak bir şey yok, biraz da büyük kendisi. Dikkat çekiyo, şimdi gözüküyor da. K2 (Erkek, 36 yaşında, bekar)

Yukarıdaki tartışmaya ek olarak hükümlülerin elektronik kelepçenin bir problem oluşturmaması için çeşitli yöntemler geliştirdikleri görülmektedir. Beden ritminin değiştirilmesi veya mevsim geçişlerinde yaşanacak olan stresler bu konuya örnek teşkil edebilir.

Yakın arkadaşlarım biliyor da öyle hani. Genelde kimseye yani kelepçeden hiç bahsetmedim.” K5 (Erkek, 28 yaşında, evli, bir çocuğu var)

Elektronik kelepçeyi sosyal çevreden saklama eğilimi katılımcının ifadesinden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Ancak katılımcı net bir şekilde sakladığını da belirtmemektedir. Bu durum hükümlünün bir önceki bölümde tartışılmış olan mahallesinde 15 dakika vakti olduğu ve onların da semt çevresiyle sınırlı olduğu hatırlandığında, bu durumun hükümlünün suç öyküsü ve sosyal çevresinin suça ve ceza pratiklerine yükledikleri anlamlara bağlı olduğu iddia edilebilir.

Elektronik kelepçenin hükümlünün bedeninin bir parçası haline gelmesiyle ceza deneyimlerinin mekân ve beden anlamlandırmalarında etkili olduğu görülmektedir. Bedenin sosyolojik konumu elektronik kelepçe ile farklı bir boyut kazanarak hükümlü bağlamında gündelik hayat pratiklerini biçimlendirdiği anlaşılmaktadır.

Elektronik kelepçenin beden ritmini biçimlendirdiği hükümlülerin ifadelerinden hareketle söylenebilir. Ancak bu ifadede vurgulanması gereken önemli bir nokta hükümlünün de ceza sürecinde hem gündelik hayat ritmini hem de beden ritmini bu sürece adapte ederek denetimin özel alanla olan ilişkisini normalleştirmesidir. Bu bağlamda elektronik kelepçe cezası ile hedeflenen yaşam biçimini düzenleyip, “normal” bir rutin oluşturma anlayışı hükümlüler açısından aynı şekilde deneyimlenmemektedir. Elektronik kelepçe cezasının hükümlünün gündelik ve sosyal ritmini kısıtlama, yeniden düzenleme yoluyla topluma verdiği zararı tamir etme anlamına geldiği de unutulmamalıdır. Zira bu ceza hükümlüyü suça iten gündelik alışkanlıklardan ve ritminden uzaklaştırmayı hedeflemektedir.

Ceza uygulamalarında disipline etme ve bedene müdahale etme yaklaşımından uzaklaşıldığı düşünülse de günümüz modern ceza yöntemlerinde farklı boyutlarda bedene müdahalenin söz konusu olduğu, bedenin denetlenip, düzenlendiği, bu yolla bireylerin gündelik yaşamlarının organize edildiği iddia edilebilir.

Biyometrik bir gözetimin gündelik hayatta karşılığı olan elektronik kelepçe ile post-modern riskler ve suçu denetlemek amaçlansa da rehabilite etme özelliği kadar disipline ederek hükümlünün bedenini kontrol etme anlayışının da söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda elektronik kelepçe, ceza yaklaşımlarındaki dönüşümü ve uygulamalardaki farklılıkları yansıtan örnek bir program olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Anlatılardan hareketle tartışma derinleştirildiğinde, hükümlülerin cezaya ilişkin algılarının ve suç-ceza tanımlamalarının çoğunlukla elektronik kelepçe cezasının varoluş amacıyla örtüşmediği görülmektedir. Hapishane dışında olmanın serbestlik olarak algılandığı ve denetim ve gözetimin gereksiz olduğu düşüncesi yükümlüler tarafından sıklıkla vurgulandı. Ceza sisteminin hedefleriyle hükümlülerin hedef ve beklentilerinin çakışmadığı bu durum doğası gereği normal olarak algılanmalıdır. Çünkü çoğunlukla hükümlüler cezadan kaçma ve affedilme, hoş görülme eğilimindedirler. Toplum içinde gözetim ve denetim altında tutarak dönüştürmeyi hedefleyen yeni ceza sistemi ise uzun vadede birey ve toplum yararını hedeflemektedir. Denetleyerek, disipline ederek serbest bırakmayı denemek ve bu yolla ceza sistemini geliştirmek sistemin amaçları arasındadır.

Sonuç

Günümüz gözetim faaliyetlerini tanımlayan post-panoptikon ile gündelik hayat akışının çoğu alanında yaygın bir gözetimin varlığı görülmektedir. Araştırmanın temel amacı da gözetim ve suç kontrol pratiklerinin bu bağlamda özellikle bu tür cezaları deneyimleyen katılımcıların anlatılarından hareketle tartışmaktır. Ayrıca günümüz geç modern toplumlarında bireylerin gündelik hayatlarının gözetimi bağlamında tartışıldığı çalışmalardan hareketle suç ve ceza pratiklerinin de gündelik hayat gözetimine dahil edildiği iddia edilebilir. Yani günümüzde hükümlü olmanın toplumsal alanda akışkan bir konumda olmayı ifade ettiği iddia edilebilir. Bu doğrultuda elektronik kelepçe gibi gözetim faaliyetlerinin bir ürünü olan ceza yöntemleri aile, boş zaman, sosyo-ekonomik faktörler ve kültür gibi toplumsal ilişkilerin bir arada tartışılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Elektronik kelepçenin görünür bir ceza olması sebebiyle hükümlünün dahil olduğu aile kurumunun da denetimin bir parçası haline geldiği, etkilendiği de söylenebilir. Ayrıca bu ceza türünün aile üyelerinin bir aradalığını sağlaması için hükümlüye motivasyon olabildiği gibi; özel alanın ihlalinden kaynaklı problemleri de meydana getirebilmektedir. Cezanın bireyselliği ilkesi kapsamında hükümlü olmanın olumsuzluklarının diğer aile bireyelerine yansımamasının önemi bu kapsamda dile getirilmelidir.

Sonuç olarak elektronik kelepçe cezasını diğer cezalardan ayıran yönü toplumsal alanın içerisinde gerçekleşiyor olmasıdır. Ayrıca tekrar vurgulamak gereken nokta, post-panoptik gözetim pratikleri ile elektronik kelepçe cezası arasında keskin bir ayırım olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu ceza yöntemi hem günümüz toplumsal ilişkileriyle benzer özellik göstermekte hem de toplumsal dinamiklerden oldukça etkilenir durumdadır. Bu sebeple elektronik kelepçe için sosyolojik bir perspektiften farklı ve çeşitli tartışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Hükümlülerin anlatıları da ceza ve serbestlik ikilemini çarpıcı biçimde ortaya koymuştur. Bir yandan sosyal yaşamdan kopmadan günlük rutinlerini bir dereceye kadar devam ettirmek mümkündür. Diğer yandan hükümlü olduğunu ve ceza sürecinin devam ettiğini sürekli hatırlatan bir aparatın varlığı söz konusudur. Hem toplumun geri kalanı hem de hükümlü için zaman zaman bu sınırların muğlaklaştığı söylenebilir. Hükümlü kimliği ve cezası devam eden için sosyal hayatını sürdürürken bu durumu gizleme, yok sayma ve rasyonelleştirerek durumdan sıyrılmaya taktiklerine başvurmaktadır. Toplumun geri kalanı için hükümlü kimliğiyle yeniden toplumla bütünleşmeye çabalayan toplum üyesinin yarattığı risk durumu ve birlikte yaşama düşüncesi tartışmaların odağını oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Asıl, Sermin. “Kamu Çalışanlarının Dijital Gözetime İlişkin Algıları: Gazi Üniversitesi”. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2017.
- Bauman, Zygmunt ve David Lyon. Akışkan Gözetim. Elçin Yılmaz tarafından çevrildi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Baştürk, Efe. Gözetimin Soykütüğü: Foucault’dan Deleuze’ e Postmodern Bir Arkeoloji. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2016.
- Boyne, Roy. “Post-Panopticism”. *Economy and Society* 29/2 (2000): 285-307.
- Bozkurt, Veysel. “Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu?”. *Birikim Dergisi* 136 (2000): 75-81.
- Büllow, William. “Electronic of Offenders: An Ethical Review”. *Science and Engineering Ethics* 20/2 (2013): 505-518.
- Castels, Manuel. Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. Ebru Kılıç tarafından çevrildi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Champion, Tobias. “Are We Living in a Post-Panoptic Society?”. <https://www.e-ir.info/2019/04/16/are-we-living-in-a-post-panoptic-society/#:~:text=To%20conclude%2C%20we%20unquestionably%20live,the%20development%20of%20post%2Dpanopticism>. (Erişim 27.06.2022).
- Çarpar, Mehmet Can. “Sosyolojide İki Niteliksel Desen: Fenomenolojik ve Etnografik Araştırma”. *The Journal of Social Science* 4/8 (2020): 689-704.
- Demez, Gönül, Elife Kart, Meral Timurturkan, Cihan Ertan, Selim Cankurtaran ve Salih Aktin. Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2017.
- Demez, Gönül, Meral Timurturkan, Bahar Özkan ve Tuğçe Tunca. “Gözetim, Beden ve Gündelik Hayat: Bir Cezalandırma Yöntemi Olarak Elektronik İzleme”. Gönül Demez, Meral Timurturkan ve Cihan Ertan tarafından düzenlenen *Bedenin Sosyolojisi: Gündelik Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tıbbileştirme ve Dijital Gözetim*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2020.
- Dolgun, Uğur. Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu. İstanbul: Ötügen Yayıncılık, 2015.
- Döldöş, Necmettin. “Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinde Elektronik İzleme”. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, 2018.
- Elçi, Ferhat. “Elektronik İzleme Sistemlerinin Türkiye’de Kullanımı ve Enerji Analizi”. Yüksek Lisans Tezi, Şeyh Edebali Üniversitesi, 2017.
- Eşitti, Şakir. “Gözetim Toplumunda Sinoptikon ve Sosyal Medya”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.
- Foucault, Michel. Hapishanenin Doğuşu. Mehmet Ali Kılıçbay tarafından çevrildi. İstanbul: İmge Yayınevi, 2017.
- Goffman, Erving. Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu. Barış Cezar tarafından çevrildi. İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Hucklesby, Anthea, Kristel Beyens, Miranda Boone, Frieder Dünkel, Gill Melvor ve Hannah Graham. “Creativity and effectiveness in the use of electronic monitoring: A case study of five jurisdictions”. Leeds: University of Leeds and Criminal Justice Programme of the European Commission, 2016.
- Koç, Ziya. “Elektronik İzleme ile Hapis Cezasının Konutta Çektilmesi”. *Ankara Barosu Dergisi* 2 (2013): 171-220.
- Kümbetoğlu, Belkıs. Niteliksel Araştırmalarda Analiz. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2020.
- Lyon, David. Günlük Hayatı Kontrol Etmek: Gözetlenen Toplum. Gözde Soykan tarafından çevrildi. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2006.
- Lyon, David. Gözetim Çalışmaları. Ali Toprak tarafından çevrildi. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2013.

- Mattelart, Armand. Gözetimin Küreselleşmesi. Onur Gayretli ve Su Elif Karacan tarafından çevrildi. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2012.
- Nellis, Mike. “The Electronic Monitoring of Offenders in England and Wales: Recent Developments and Future Prospects”. *The British Journal of Criminology* 31/2 (1991): 165-185.
- Nellis, Mike. “They don’t even know we’re there’: The electronic monitoring of offenders in England and Wales”. Kirstie Ball ve Frank Webste tarafından düzenlenen *The Intensification of Surveillance. Crime, Terrorism and Warfare in the Information Age*’de. London: Pluto Press 2003.
- Neuman, W Lawrence. Toplumsal Araştırma Yöntemleri. Sedef Özge tarafından çevrildi. Ankara: Yayınodası Yayıncılık, 2014.
- Özkan, Bahar. “Post-Panoptik Gözetim ve Elektronik İzleme: Elektronik Kelepçe Anlatıları”. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2022.
- Patterson, Craig. “Tagging re-booted! Imagining the potential of victim-oriented electronic monitoring”. *Probation Journal* 64/3 (2017): 226-241.
- Punch, Keith. Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar. Dursun Bayrak, H Bader Arslan ve Zeynep Akgüz tarafından çevrildi. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016.
- Şener, Kocabay Nihal. ““Filtre”li Hayatlar Çağında Mahremiyet veya Telefon Mahremiyeti Nasıl Değiştirdi”. *Doğu-Batı*, 86 (2018): 111-131.
- Toktaş, Arslantaş Selma, Mutlu Binark, Ergin Şafak Dikmen, Işık Barış Fidaner, Elif Küzeci ve Alkım Özaygen. Türkiye’de Dijital Gözetim: T. C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği Yayınları, 2012.
- Türkmen, Metin. “Ceza Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Ceza Adalet Politikaları ve Denetimli Serbestlik”. *Mediterranean Journal of Humanities* 8/1 (2018): 379-397.
- Uludağlı, Nilay Pekel. “Hükümlülerin Denetiminde ve Toplum Kazandırılmasında Yeni Bir Yöntem Olarak Elektronik İzleme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 61/4 (2012): 1337-1368.
- Umudum, Cafer Erdem. “Denetimli Serbestlik Bağlamında Elektronik İzleme”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Üçer, Murat. “Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna Ev’in Kamusal’a Dönüşümü” Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, 2014.
- Resmî Gazete. “Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği”.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130305-7.htm>. 5 Mart 2013/28578 (Erişim 28.06.2022).